

Mikszáth Kálmán

TAVASZI RÜGYEK

1887

Egész legendakör van elterjedve Selmecen Gábel Jánosról, arról az együgyű emberről, aki szemben lakott a líceumépülettel, s valóságos kötekedési tárgyul szolgált a pajkos nebulóknak. Pedig testvéröccse volt az egyik professzornak, Gábel Istvánnak. Onnan könnyen kölcsönözhetett volna respektust, ha ugyan lett volna annak is.

No már csakugyan cudarul bántak a szegény Gábel Jánossal. A lovaira epigrammákat csináltak, a kinyitott ablakain át cserebogarakat eregettek be. Egy tarisznyárávalót fogott egyszer össze Nagy Jani, és beöntötte az ablakon, éppen mikor őkegyelme vacsorált. A »Vidám« nevű lovát egy éjjel bemeszelték fehérre; a helyi nyomdában egy külön újságot szedettek ki számára, mely tele volt a legcsodálatosabb hírekkel: Spanyolországban egy cukorbányát fedeztek fel, mely az egész világot el fogja látni. (No, ez nem jó dolog - sopánkodék Gábel János uram, mert egy cukorgyár részvényei képezték a vagyonát.) Kossuth kétszázezer emberrel betört Mehádiánál. (No, ez jó dolog - rikkantott fel vidáman, mert nagy forradalmár volt belsejében.) Pesten tegnap óriási földrengés volt, az egész város elsüllyedt mindenestől.

Halásápadtan ugrott fel, mert a lánya, a kis Mariska ott járt iskolába.

- Kocsis, fogjon! - hörögé. - Rögtön indulunk Pestre.

- De hiszen Pest nincs már meg - ellenveték pajkos tanácsadói.

- Igaz - sziszegte -, nincs már meg.

Levetkőzött, lefeküdt az ágyba, kilelte a hideg, és fel sem kelt addig, míg jó emberek fel nem világosították, hogy Pest most is a maga helyén van.

Ezt így egyszerűen el nem hitte volna, mert azok közé tartozott, akik semmi valószínűt el nem hisznek, hanem vakon esküsznek minden lehetetlenségre. Megmagyarázták hát neki az ő esze szerint, hogy csakugyan süllyedőben voltak Pesten a házak, hanem a távírda drótok, melyek házakat, oszlopokat összetartanak, nem eresztették őket. Hiába, nagy dolog az, ha egy város meg van drótozva!

Ilyen együgyű ember volt Gábel János, akinél a Pali bátyám lakott diák korában. Én akkor láttam legelőször, midőn anyám látogatni ment a fivéremet, s engemet is magával vitt.

Egész csodadolgokat beszéltek nekem otthon Selmec felől. Micsoda házak vannak ott, milyen ragyogó fedelű templomok! Hát még a híres Kálvária-hegy, rengeteg apró kápolnáival, hát még a két vár, a hírhedt »Klopacska«! Istenem, mennyi látnivaló! És ez csak a fele: mert a másik fele a föld alatt van. Felülről is majdnem olyan város, mint akár Pest, alulról pedig még Párizsnál is különb. Mondhatom, meglepett. Minden olyan különös volt itt. Nemcsak a házak, hanem de az emberek is. A hevérek furcsa öltözete, a két keresztbe tett kalapács a fővegeiken, az erdészek tölglevele a kabátjaik hajtókáin, mind a legnagyobb bámulással töltött el.

Anyám a vendéglőbe szállt, és onnan izent a Palinak, hogy itt van. Míg a staféta odajárt, ő azalatt végigheveredett a díványon, az úti fáradtságot kipihenni. Nekem nem volt nyugtom, kiosontam legott az utcára, beszalagáltam nagy mohón egy akkora darabot a hegy-völgyes, sikátoros városból, aminőt csak lehetett az eltévedés veszedelme nélkül. Mert sokat hallottam olyan szerencsétlen gyerekekről, akik nagy városokban úgy elvesztek, hogy sohasem találhattak rá többé a szüleikre. Éhes figyelemmel vizsgáltam mindent, az asszonyok undok vörös gugáját, mely a nyakukon nő az egészségtelen ivóvíztől, a bányászok szokatlan alakú lámpáit, megmosolyogtam a bőrkötényt, melyet hátul viselnek, megcsudáltam a Szittnya-hegy hatalmas csúcsát, aztán egy gyerekcsoport közé keveredtem, kik egy vaskereskedés falánál gomboztak. Nekem is voltak gombjaim, gondoltam magamban, »itt lehet valamit kezdeni«, s megálltam köztük néhány percig, de csakhamar visszafutottam a vendéglőbe.

- Anyám, anyám - kiáltám lelkendezve -, képzeld csak, itt a kisgyerekek is németül beszélnek.

Anyám mosolygott, és szeretetteljesen hátra ütött:

- Eredj, te golyhó, hát hogy beszéljenek másképpen? Hiszen úgy születtek szegények.

(De előttem mégis megfoghatatlan maradt ez a dolog.)

Csakhamar megjött Pali is. Szegény kis bátyácskám egészen el volt rongyosodva. Az ujjai kinéztek a csizmájából, a nadrágja ki volt repedve a térdénél. A szép, kék posztójú kabát, melynek olyan nagyon örültünk az ősszel, mikor a csolánczi »kecske« hazahozta, tele volt zsírfoltokkal és szakadásokkal.

És nemcsak a ruhája ment tönkre a hasadások, féslek miatt, hanem a teste is. A bal halántékán egy kék folt volt, a jobbik arcán egy félkörbe hasított vörös vonal. Amaz ököl, ez meg éles köröm nyoma. Azonfelül a keze is szét volt marcangolva és az ujjai bekötözgetve.

Anyánk, aki egész úton morgott, hogy roppant kegyetlen lesz a gyerekhez (mert arról értesített Gábel János, hogyha nem jön fel valaki rendbe hozni ügyeit, talán ki is csapják), egyszerre elfelejtette a kemény szavakat, átölelte Palit, és sírni kezdett.

- Jaj, mi lett belőled? Mivé tettek? (Megcsókolta arcán a kék foltot.) Ki ütött meg, édeském? (Azután a karmolás helyét simogatta meg.) Az isten verje meg a körmét a gazembernek! (Kioldozta egyenként ujjain a kötélékeket, és megfújta sorba a sebeket, mintha a gyöngéd anyai lehelet egyszeribe meggyógyítaná.) Ó, kedves Lázárkám! Hát ezt a ruhát mivé tetted, te hegyi zsvány? Ni, a nadrágod is el van szakadva a térdén. Ugye megtérdepeltettek, szegénykém? Mondd meg, beszéld el, szívem, ki vert meg, mindjárt kiásom a szemevilágát.

- Senki! - mondá Pali bűnbánólag lesütve a szemeit édesanyja vallató tekintete előtt...

- Senki? Hát magától lett ilyen ez a ruha, meg ez az arc?

- A pajtások - dörmögte Pali.

- Ők csinálták?

- Igen mamám, a pajtások, akiket én vertem meg.

- Ejnye, akasztófáraláló - pattant fel anyánk mérgesen -, hát te verted meg őket, hát te hősködöl itten? No iszen, szépen vagyunk. Gyönyörű levelet írt a gazdád. Édesapád betegen fekszik otthon, úgy elbúsítottad, talán meg is hal, te leszel a gyilkosa. Én is inkább a föld alá bújtam volna szégyenletemben, azért is jöttem el, hogy otthon ne legyek, hogy ne szurkálhassanak az emberek a gúnynyilaikkal, mert az egész környék tudja, hogy ki akarnak csapni. Hát mit csináltál? Valld be! De ne is szólj, hallgass; aki gonosz, az hazug is, egyetlen szavadat sem hiszem el, hanem majd elbeszéli Gábel bácsi. Vegyétek a kalapjaitokat, menjünk!

Gábel János éppen az ebédétől kelt fel, és jóízűen pöfékelt a debreceni makrapipájából (mert Debrecenben a selmeci pipa a becses, Selmecen a debreceni), mikor benyitottunk hozzá. Nagy fejű, szőke ember volt, a nyakát bizonyos dölyfös merevséggel tartotta, a kidüllesztett melle is kevély érzelmeit árulta el, csak a bizonytalan színű szemeiből nézett ki a gyámoltalanság és a jó szív.

Nagy tisztelettel ugrott fel, és a hadonászó kezeivel gyorsan sietett szétkergetni a füstöt és a bajuszát megigazítani.

- No, hála istennek - kiáltott fel -, csakhogy már megjött a tekintetes asszony. Mikor tetszett megérkezni? De hát, kérem alássan, hozzánk kellett volna ebédre fáradni. Ejnye, ejnye! Aha, nini, ez a kisebbik! (És most hozzám lépett Gábel bácsi, megsimogatván a fejemet.) No, az isten növecsse nagyra. Izmos palántácska, tekintetes asszonyom, és meglehetősen nagy feje van, elég agyvelő lehet benne.

- Azt majd meglátjuk, Gábel úr, akkor - vágott közbe anyám -, most csak a másikról van szó, a Paliról... annak a dolgában jöttem.

- Igen, igen... mikor született ez a kisebbik?

- 1849-ben - mondá anyám.

- Tyűh, hisz akkor nagyon jó. Nyáron vagy télen?

- Télen.

- Bravó! Hisz akkor forradalmi gyerek.

- Nem ér az, kedves Gábel úr, semmit.

- Nem ér? Hát nem méltóztatik tudni, hogy én rebellis vagyok? Nagy rebellis. Kevés híja, hogy nem voltam elcsukva a forradalom után. Kerestek is, becsületesemre mondom, kerestek, egy krumpliföldön voltam elbújva. De aztán abbahagyták a keresést a gazemberek, és így maradtam szabadon. Egy uncia vér nem sok, de annyi sincs bennem, ami ne volna forradalmi. Valahányszor az ujjamat megvágom, mindig egy-egy csata folyik el a véremben. Már én olyan vagyok, kérem alássan. És az a szokásom, hogy csak forradalmi gyerekeket veszek fel egész kosztba, de azokat azon az áron, amit az alumneumban fizetnének. Most is van négy ilyen, akiket úgyszólván ingyen tartok. Jutka fiam (ez egy szolgálóhoz volt intézve), küldd be csak a legkisebb diákokat, a »gyűjteményt«.

Egy perc múlva belépett három bolyhos diák, kicsattanó, pufók, piros arccal, vidoran, barna szemeik kíváncsian szegződtek ránk, és bizonyos tisztelettel Palira. Úgy nézett ki a három gyerek, mintha testvérek volnának.

- Énekeljétek el a Szózatot! - rendelé Gábel bácsi, mialatt a büszkeség bizonyos vegyülékével jártatta végig rajtok a tekintetét.

A fiúk rágyújtottak a »Hazádnak rendületlenül« dallamára, mely akkor olyan népszerű volt, mint most egy operettvalcer, arcuk még kerekébbé lett, a szájuk a fülükig szaladt, a szemöldökeik a homlokukra hurcolkodtak fel, olyan lelkesedéssel fűjták.

- Nagyon jól van. Most már énekeljétek el az én nótámat.

- Ugyan ne kínozza őket, kedves Gábel úr - szólt anyám türelmetlenül. - Úgyis látom, hogy kedves hangjuk van.

- Nem, nem, a nótámat követelem. Nálam rend van. Már én ilyen vagyok, kérem alássan.

A gyerekek összemósolyogtak, s aztán elkezdték szomorú, monoton hangon dalolni:

Müller Gyula nagy naptára.
Szerkesztette Friebajsz István,
Ezernyolcszázötvennégyben,
Emich Gusztáv betűivel.

Anyám meg nem állhatta, hogy el ne nevesse magát.

- Különös nótája van, Gábel úr.

De Gábel úr nem felelt; könnyei előtörtek az elérékenyüléstől, nem bírt szavakat találni egy darabig.

- Különös nóta - szólt aztán, a keszkenőjével törölgetve szemeit -, különös bizony, mert temetési dal ez, tekintetes asszonyom: akkor énekeltük mi ezt, mikor a Szózatot nem volt szabad. A Szózat helyett énekeltük, mikor a haza koporsóban feküdt. Sírtunk, lelkesedtünk rajta, pedig csak egy naptárcím volt az egész. Most is összeszorul a szívem...

- Jól van, kedves Gábel úr, de talán áttérhetnék az én dolgomra.

- Ó nem, nem, még egy produkciót akarok, még egy húrt akarok megpendíteni a tekintetes asszonyban. Legyen elkészülve, hogy a legrendkívülibbet fogja hallani. (Kevélyen a mellére ütött.) Ilyet csak Gábel János bírt összehozni.

Anyám bámészkodó várakozással függeszté rá szelíd kék szemeit.

- Gyertek idebb, fiúk - biztatta a gyerekeket Gábel úr -, egyenként közeledjétek, s mondjátok meg a neveteket, és hogy hol születtetek.

Az egyik fiú bátran előlépett:

- Én Szabó László vagyok.

- Hol születettél? - kérdé Gábel úr.

- Londonban - válaszolt a gyerek.

- Nagyon jól van. No most te, másik. Hogy hívnak?

- Daróczy Mihálynak.

- Hol születettél?

- Párizsban.

Gábel úr fürkésző szemeket vetett anyámra, hogy az vajon csodálkozik-e már, s azután előszólítá a harmadik csemetét:

- Mi a neved?

- Katányi György.

- És te hol születted?

- San Franciscóban.

- Elég! - kiáltá Gábel úr pátossal. - Elmehettek! Ha egy írott betű se lenne, asszonyom, arról ami történt, ennek a három magyar gyereknek a születési helyéről ki lehetne találni, hogy itt valami nagy dolognak kellett történnie. A forradalom nem szűnt meg, asszonyom, hanem csak folytatódik a matrikulákban és mindenütt. Csak meg kell tudni látni, éber szemmel. Száműzöttek gyermekei ezek. Ilyen kollekció nincs több, arról jót állok!

- Mindenesetre érdekes, de most térjünk át végre a Pali dolgára, mert azért jöttem az ön sürgős levele következtében.

- Ó, igen - válaszolta Gábel úr, a kecskeszakállát simogatva. - Az egy egészen közönséges eset. Palit kicsapják.

Mintha a mennykő ütött volna le ebben a szóban.

- Hát mit tett? - kérde anyánk türelmetlenül.

- Inkább azt kellene kérdeznünk, kérem alássan, mit nem tett. Ront, bont, amit ér, üt-vág, ahova ér. Az utcánkbeli lakosok ablakait összetörte. Mindjárt itt lesz az üveges a kontókkal, vagy tán itt is van már valahol az udvaron. A kereskedők formatábláit éjjelente leszedi és kicseréli, a csizmadiacéget kiakasztja a szűrszabónál és vice versa. Konfúziókat csinál a mesteremberek közt. Bubla István lakatos komám egy reggel arra ébred, hogy ő Mladenecz Márton, a cserepes. Este drótot húz végig az utcán, a járókelők potyognak, mint a vadkörte. Az egész város trémában van miatta, könyörgöm alássan. Itt a szentháromság átellenében dohányt árul egy vak öregasszony a kapu alatt. Pali öreg pléheket vagdal ki kerekre, és azokon veszi a dohányt. A szegény anyóka azt hiszi, ezüst hatosok. Egy egész szakajtóra való gyűlt már fel: Azt is be fog kelleni most váltani a tekintetes asszonymnak. És tetszik-e tudni kérem, hogy ez az utóbbi dolog már nem pusztá vásottság, az már bűntény?

- Jól van, jól, kedves Gábel úr - vágott vissza a mama -, a gyerek csak azt teszi, amit a császár.

- Igaz, igaz, ez még nem hozná bajba, hanem azt cselekedte a minap, hogy a leckeórától megszabaduljon, melyen felelnie kellett volna, névtelen levelet írt a bátyámnak, a professornak, melyben figyelmezteti, hogy a lakására másnap délután három és négy óra közt rablók törnek. A szegény professzor-bátyám bérelt emberekkel otthon strázsált, és rettenetes ijedelmeket állott ki. A leckeórát természetesen nem tartotta meg.

- Úgy kell neki. Minek hagyta magát bolonddá tenni?

- Hiszen ha csak ez volna, könyörgöm. Ezért még nem ülne össze a sedes. De az a főbenjáró, hogy a bátyámnak, aki a természetrajz professzora, a tudományos reputációját tette tönkre a pernahájder. Egy gombát gyúrt, kérem, kenyérbéלבől - de hogy az ördögbe jut eszébe az ilyen! Föltette az almárium tetejére, amíg megszárad és a penész belepi. Akkor aztán odaadta a bátyámnak, hogy találta a Szittnya-hegyén. A bátyám kapott rajta, mert teljes életében ösgomba-kövéletekre les, egy tudományos értekezést írt róla, mint valami csodaleletről, kinyomatta a saját költségén, és akkor sült ki, hogy az egész ez a paniperda gyúrta. Beláthatja a tekintetes asszony, hogy a bátyámnak szatiszfakció kell.

Kedves anyánk jóságos arcán még mosoly is tündökölt ezekre a vádakra. Pali dacosan fordította el fejét, s színlelt közömbösséggel jártatta szemeit a szomszéd ház fedelén, ahol két tarka macska sétálgatott begyesen és nyújtózkodott közbe unottan, én pedig irigykedve hallgattam a kalandjait. Nem adtam volna sokért, ha ezt a sok turpisságot én követtem volna el. Mert nagyon szépnek látszik az a gyermekszobák ablakából.

- Nos, ha így van, hát csak adjanak szatiszfakciót a professzor úrnak, amiért gombának nézi a kenyér belét.

- Meg is kapja kétségkívül.
  - Legföllebb fölstedem a gyereket és hazaviszem. Megél az otthon is.
  - Hüm - felelte Gábel úr mosollyal -, még az is kérdés, hogy haza lehet-e majd vinni?
  - Mit akar ezzel mondani? - kérde anyám szorongva.
  - Tessék a gyerekeket kiküldeni - szólt halkán -, négy szemközti dolog az!
- Anyánk felénk fordult.
- Menjetek, fiúk, nézzetek szét egy kicsit a fogadóban, hogy a kocsis elrakta-e a lószerszámot és megette-e a lovakat?

Ott künn ezer érdekes látnivaló kínálkozott. Éppen utolsó farsang volt, s ilyenkor Selmecen megelevenednek az ős német szokások. Maskarák jártak az utcákon komoly méltósággal. A bányász- és erdésztanulók is most veszekesznek meg. Egy napra felfordul a világrend. Az »Arany lámpához« címzett kávéház csak úgy zeng eleven zsibongásuktól. Az egész esztendőn át szolgálja volt az elsőéves, a »fuchs«, a negyedévesnek, a »veterán«-nak, tetszés szerint töltötte ezen a rossz kedvét. Ma egy napra megfordítva van. A »fuchs« az úr s a »veterán« a szolga. De vissza is fizeti ilyenkor széles jó kedvében, amit egész esztendőn át szenvedett. Csihi-puhi! ütik a fuchsok a veteránokat, s a künn ácsorgó csöcselék hahotája közt összeverve, összeszagotott ruhában lökdösik őket a kávéházból.

Egymást váltogatták a tarka képek. Egy Náckó (minden bennszülött selmecit Náckónak hívnak) víg kurjongatással dülöngve megy az utcán, bőfög, közbe csuklik, s rekedtes hangon fel-felkiált:

- Félre az útból, mert halálfia, akit a botommal elérek!
- Ez ugyan sokat vett be a jóból - mondom Palinak.
- Esze ágában sem volt. Nem ivott az egy csöpp italt sem. Csak játssza a részegét, mert az itt a divat, s a Náckónak tekintélyt szerez társai és a lányok előtt.

Szegény Náckók, valóban szánalmas alakok! A rossz kigőzölgés és a bányaelet miatt betegesek, véznák és halaványok. Már úgy is születtek. - A Náckó három évig szopik, hatéves korában pipázik, és hétéves korában megindul járni, tizenhat éves korában megházasodik, és új Náckót nemz, huszonnyolc éves korában meghal végelgyengülésben, és a kalapácsát, kötényét és lámpáját ráhagyja Náckóira. Az arany nyomorékká teszi az embereket. Selmecen könnyebb száz mázsa aranyat találni, mint egy újoncot - aki a katonamértéket megüsse.

Különben egyike a legérdekesebb városoknak a világon, kivált ilyenkor télen. A hó finom apró pelyhekben pilinkél, az utak és gyalogátjárók csúszósak a reggeli fagy miatt. A hegyeken és a hegyoldalokban fekvő házakból lehetetlen lejönni másképp a völgykatlanban fekvő piacra, mintha az elszánt lélek, legyen az hölgy vagy férfi, egy szalmazsuppra ül, keresztet vet magára, s azon leereszkedik isten nevében. Biz ez egy kicsit veszedelmes sikló. Fölfelé azonban teljes lehetetlen feljutni, úgyhogy a csúszós, jégkérges napokon ősnomád szabadság uralkodik a hegyi házakban. A törvény keze oda nem ér, ha valami megidézési terminus van, az semmis, ha valaki meghal, azt el nem temetik.

Valaha népes, élénk város volt. Hej, mikor még a szép, feslett Rösel Borbála ott táncolt, dobzódott az új vár fényes termeiben, akkor még sok arany volt alul, sok ember volt felül. De az arannyal az ember is megfogyott, az ódon középkori házak, amelyeknek a homlokzata háromemeletes, a háta pedig nyomorúságosan odalapul fedelével a hegyoldalhoz, néptelenek. (Némelyiknek a hosszú sor termeit átjárónak használja a lakosság.) A lakosság is végképp elszegényedett. Szerencse, hogy bigott katolikusok. Csakis ezzel a vallással élhetnek ők meg - mert sok a böjt benne.

Míg mi odakünn csavarogtunk, Pali a kamraépület mellett összetűzött egy csizmadiainassal, és elnászpángolta hatalmasan, az inas ordítóva futott végig a Gólya utcán, amivel föllármázta az asztalos- és pékinasokat, a diákság hatalmas ellenségeit. Menten gyülekezni kezdének. Az elpáholt inas megszűnt bögni és visszafordult. Üldözőbe vettek bennünket nagy kiáltozásokkal.

- Hajrá, agyon kell őket ütni!

A Medve utca szögletén Cirbusz, az óriás lakatoslegény csatlakozott az inasokhoz, és élükre állt.

- Be kell őket keríteni - mondá -, diákhúst eszünk ma, gyerekek!

Azután szétosztá a csapatot.

- Az egyik rész fusson utánuk a Gólya utcán, a másik rész rohanjon végig a Kálvária sikátoron, hogy onnan eleibök kerüljön. Szorítsátok, fiúk! Én magam pedig ezzel a fustéllyal a Perc utcán futok le, hogy arra felé zárjam el a menekülésüket.

Menthetetlenül körül voltunk véve. Lihegve futottunk, a frissen esett hó szinte porzott alattunk.

- Mi lesz most? - kérdém Palitól.

- Agyonütnek bennünket. Rajtunk már csak valami csoda segíthet vagy az, ha egy csomó diákkal találkozunk. Mert akkor fölveszem a háborút az inasokkal.

Már szinte hallani lehetett az üldözők lármáját.

Az elhagyott utcán kevesen jártak. Egy-két öregasszony kocogott a fapapucsáival az átkozott rossz kövezeten. Diáknak híre-nyoma se volt, hanem amint egy nagy sárga házhoz értünk, mely kidudorodott homlokzatával elzárta a végtelen hosszú, de görbe Gólya utcából egy nagy darabon a kilátást, bájos gyermekleány jött velünk szembe, kecsesen tartva feje fölött az esernyőt.

Én már ki voltam merülve, lélegzetem fogyott, lábaim roskadoztak, de Pali, ki gyakran hátranézett, és biztatott, még jól bírta a két lábát, s olyan erővel rohant, hogy majd fellökte a leánykát.

- Pali, Pali, maga az? - szólítá meg a leány.

Erre a hangra megállt Pali és csodálkozva hebegte:

- Nini, Mariska! Hol veszi itt magát!

- A nénikéhez megyek. Magának megint valami baja van, Pali. Miért szalad? Egészen ki van vörösödve.

- Semmi, semmi - szólt szemlesütve Pali -, talán csak elpirultam, mert magát látom.

- Menjen, gonosz! Ó, be csúf, mikor így beszél.

Ekkorra én is odaértem és elbámultam, hogy Palit beszélgetésben találok egy leánnyal. Szép, barna szemű teremtés volt, hosszú, gesztenyeszín hajjal, melybe piros pántlika volt fonva. Karcsú természetéhez csodaszépen illett egy kis prémes bunda.

- Fussunk, fussunk! - kiáltám. - Mindjárt itt lesznek.

- Kik? - kérde a leányka ijedten.

- Üldöznek bennünket...

- Akkor fussanak, az istenért...

- Hasztalan! - szólt Pali csodálatos közömbösséggel. - Az utca felső végénél is üldözőkkel jövünk szembe. Jobb, ha itt csevegünk még egy-két percig.

- Szent isten, mit csináljunk? - tűnődik a leány elhalványodva.

- Semmit. Bánom is én. Csak a kis öcsémet sajnálom. Szegény mama, kétségbe lesz esve.

- Micsoda, ez a fiúcska a maga öccse?

Végignézett rajtam, azután mintha egy anya lenne (pedig egyforma korú volt velem), szépen pártfogólag megsimogatta a fejemet.

- No, ne féljen. Magának nem lesz semmi baja. Jöjjön ide a kapu alá.

Gépiesen követtem. Az ijedelem nem válogatós.

- Szerencsére egy tarka alsószoknya van rajtam - szólt kedves, egyszerű hangján. - Vegye föl hamar.

Benyúlt a bundácskája alá, s a csípőjénél pepecselt valamit, majd megrázta a ruhácskáját, mire egy kék, takaros alsószoknya ereszkedett alá.

- Húzza fel hamar! - biztatott meg parancsoló arccal. - Itt van a kendőm is. Adja azt a buksi fejét. Így ni! (Még egy barackot is adott rá tetejébe kedves mosollyal.) Most már elmenekülhet, az ördög sem ösmeri meg.

Hagytam magammal cselekedni mindent, volt valami ellenállhatatlan varázs a leánykában, de meg a helyzet sem engedte, hogy ellenkezsem vele.

- Hahaha - kacagott fel édesdeden, mintha ezer csengettyű csilingelne -, valóságos kis Anca. No, most már upre púpos, mehet, amerre akar, nem ösmerik meg az üldözőik. Hanem a Paliért aggódom. Mi lesz azzal szegénykével? (S egész testében megremegett.)

Mindez egy perc műve volt, amint kiléptünk az utcára, eszembe jutott megkérdezni:

- Hová vigyem el aztán a kendőt és a szoknyát?

- Ejnye, csacsi, hát maga azt se tudja, ki vagyok én? Én a Gábel Mariska vagyok, ahol a Pali lakik.

Pali ott künn várt bennünket. Rám nézett, elmosolyodék:

- Glück auf - kiáltá vidáman -, csakhogy a te bőröd már asszekurálva van, te most már sétálhatsz hazafelé, mint egy kanonok. Hanem én kotródom. Pá, pá, Mariska! Ha agyonütnek, magának testálom a növénygyűjteményemet.

S ezzel megeresztette az apostolok lovait. Hopp, hopp! Még ugrott is néha egyet, mint a kecskebak. Olyan vére volt, hogy mulattatta a veszedelem.

Pedig csakugyan veszedelem volt, mert az inasok rég fenik rá a fogukat. Aztán sem a hátuljövők, sem az elüljövők nem lehetnek nagyon messze. Már hallatszanak is messziről zűrzavaros kiáltások. Jó szerencse, hogy e pillanatban egy nagy izmos kofa lépett ki egy alacsony földszinti házból, roppant kosarat emelve hátán.

Pali megpillantotta, hogy a kosár üres, egyszerre lerogyott a kövezetre roppant jajveszékeléssel és sírással.

- Mi bajod, édes fiam? - kérde a jószívű asszony.

- Jaj, jaj, anyó, kitörtem a lábamat, végem van.

- Ne sírj no, fiam, majd mindjárt bekötözöm.

- Nem, nem, ne nyúljon hozzá, jaj, jaj, nagyon fáj... hanem vegyen fel anyókám a kosárba, és vigyen haza; otthon tudom megfizeti édesanyám a fáradságát.

- Merre lakol gyermekecském?

- A szentháromság mellett, nénike.

A becsületes anyóka lekapcsolta a kosarát, beletette Palit, aztán megint fölemelte a hátára roppant erőlködéssel és szuszogással. (Ejnye, de nehéz vagy, édes fiam!)

A nagy kosár egészen elnyelte terhét, ropogott, csikorgott alatta, a kofaasszony kétszer-háromszor felfohászodék:

- Gazdag az édesanyád, fiacskám? Mert bizony egy forint sem lesz sok. Olyan kolbászok támadnak a vállamon, hogy két hétig sem hordhatok kosarat.

Pali, ki szerényen kuporodott meg bent, gyöngéden hátba lökte a kosár bordáin keresztül a kofát.

- Ne beszélgessen nénike, mert lépteket hallok: szégyellném magamat, ha valami ismerősök rajtakapnának, hogy én ülök itt.

Érezte a szagot, hallotta a lábdobogásokat, amint elcsörtettek mellette a hátulról jövő üldözők, s azt is megneszelte, hogy nem messze a veres torony tájékán összejöttek az előlről rohanókkal. Képelem, mekkora szemeket meresztettek egymásra.

- Hát a diákok hova lettek?

- Csak nem nyelte el őket a föld? - kiáltá az egyik.

- Soha ennél csodálatosabb esetet!... - szól egy másik.

- Bebújtak valahol a kapu alá.

- Az nem lehet, minden kapualjat megnéztünk.

Káromkodtak és tanakodtak. Pali nagy élvezettel hallgatta a kosárból addig is, míg szemközt tartott a sopánkodás, alig várta azonban, hogy a háta mögött legyenek.

Az inasok gyanútlanul engedték átmenni a kofaasszonyt. A hátul cammogó leányka - mármint én, sem tűntem fel nekik, mindössze az egyik szurtos kölyök nyújtott rám nyelvet.

Hanem amint aztán túl volt Pali egypár lépésnyire az ellenségtől, egyszerre hopp - kiugrott a kofa kosarából.

- Hahó! Hahó! - kiáltá. - Alászolgája.

Füget és számfüleket mutatott nekik, s ezzel rohant lefelé a dombon, ahogy a két lába bírta.

- Utána! - ordított a bőrkötös had.

A kofa, ki először nagyot bámult, hogy bír az a törött lábával fickándozi, rettentő átkozódásokban tört ki.

Pedig még hátra volt a feketeleves.

Mert az inasok látván, hogy most már hiába kergetnék a gyors lábú Palit, visszafordultak és nekiestek a kofának, amiért a diákok kicsempészte a kelepceből.

Elverték, meghajigálták, a kosarát lerántották és összetörték... Így jár a jószívűség ezen a gonosz világon.

Mi aztán szerencsésen hazaérkeztünk. Azalatt Gábel úr elbeszélte anyáknak a négyszemközti dolgot.

- Félttem vele előhozakodni - kezdé kedvetlen hangon -, mert nagyon elszomorítom magamat is, a tekintetes asszonyt is. De hiába, nem lehet a véka alatt tartani. Az imént mutattam a gyűjteményemet. Tetszik-e tudni, hogy ebből a gyűjteményből a legszebb darab hiányzik? Eltűnt. Egy diák, aki Madridban született, Török Gyuri nevezetű (Gábel bácsi szemei könnyel teltek meg), áldott jó fiúcska volt és okos, olyan verseket írt az kérem, hogy Horatius se különbet abban a korban. Mintegy tíz nap előtt vakációjuk volt a fiúknak, nekem meg a születésem napja, ők egy albummal ajándékoztak meg, melybe mindnyájan levetették magukat, én meg egy kis bort adattam nekik, igyanak az egészségemre, pedig nem szokásom. Nem vagyok barátja a bornak. Elhibázta az öreg Noé, mert az első szőlőtökét, mielőtt elültette volna, megáztatá egy oroszlán, egy majom, egy disznó és egy bárány véreben. Azért aztán vagy oroszlánná, vagy majommá, vagy éppen báránykává, esetleg disznóvá válhat tőle az ember. Én rendesen oroszlánná leszek.

- Térjünk talán a dologra, Gábel úr.

- Hát jól van, egy kis »beneficiumot« csaptam a gyerekeknek: ittak, mulattak. Gyuri azt mondta, kirándulást tesz ma a hegyekbe, hogy a szél kifűjja fejéből a gőzt; vette kampós botját, a tarisznyáját, elment - és sohasem tért többé vissza. Minden jel odamutat, hogy megölte valaki.

- Szent isten!

- Eleinte föl sem vettem. Természetesen a többi diákok is csavargással töltötték a délutánt, este hazajöttek, természetesen sárosan, cafatosan, mint rendesen, csak Gyuri nem jött. Kérdém a többiektől, ha nem látták-e valahol? Nem. No, semmi, bizonyosan valamelyik pajtásánál hál. De Gyuri másnap se jött. Most már megijedtem, s legott bejelentém a tanároknak és a hatóságnál. Az eltűnt diáknak híre ment a városban, persze, mert ki is dobolták. Egy hevér asszony jelentkezett, hogy ő látta a Gyurit künn a hegyek közt a Korpona felé vezető úton egy pajtásával, de ő bizony meg se nézte jól, nem tudja leírni a kinézését, hanem azt mondja (különös történet ez, tekintetes asszonyom), hogy az én lányom adhatna fölvilágosítást a »másik«-ról, mert Mariska éppen azon az úton jött haza egy szekéren Korponáról, ahol a nagyanyjánál töltött egy hetet, tehát látnia kellett a diákokat.

- Tovább, tovább! - sürgeté a mama, gonosz sejtelmektől elborult arccal.

- A hatóság nyomban embereket küldött Gyurit nyomozni, de nem találták meg, ami nem is könnyű dolog, mert annyi ott a hófűvás, hegyszakadék, hogyha egy ilyenbe találta Pali belökni...

- Pali? Az én fiam? - kiáltá anyánk szívszaggató hangon, és zokogva rogyott a díványra. Majd fölemelte fejét és felugrott. - Nem igaz, nem igaz! Hazugság, rágalom! Az én fiam nem tett ilyet. Én ösmerem, én hordtam a szívem alatt.

- Nonono - csillapítá Gábel úr -, elszóltam magamat. Bocsánatot kérek, én csak a gyanút jeleztem. A gyanú még semmi, még az nem úgy van. De hát az ember azért nyitja ki a száját, hogy őszintén elmondja a dolgokat, úgy, amint vannak, vagy aminőknek látszanak.

- Mindent meg akarok tudni - sóhajtá anyám, egész testében remegve -, mindent, mindent.

- Ott hagytam el, hogy a hatóság nem talált semmi nyomot, csak egy cseréppipát, melyet a nebulóim a Gyuriénak ösmertek fel. Tehát csakugyan ott járt Gyuri, és most már csak az a kérdés maradt fenn, ki volt a másik diák? És ha eddig olyanról volt szó, ami a tekintetes asszonyt keserítette el, most már olyanról lesz szó, ami engemet keserít el, mint apát. De azért nem hallgatok el semmit, mert ez nem tréfadolog.

- Köszönöm, Gábel úr.

- A Mariska lányomat, aki valóban Korponáról jött azon a délután, kivallatám, de ő makacsul tagadta, hogy látta volna a két diákot. Szurina András, a főkapitány azonban, aki - mellesleg legyen mondva - keresztapja a Mariskának, és igen furfangos, okos ember, meg nem elégedett ezzel, eljött egy este, s szép tapintatosan kérdőre vette leányomat. Az amellet maradt állhatatosan, hogy senkit sem látott. Hát most már vége, ott vagyunk, ahol voltunk; de Szurina András, nemhiába keresztkomám, az az ember, aki az almafa virágjából is ki tudja nyomkodni a cseresznyeszemet, ott vacsorált nálunk, szétnézett a bútorok és csecsebecsék közt, mígnem keze ügyébe akadt az album a diákok arcképeivel. Nosza nyomban jegyzékbe vette a benne levő képeket. Az első lapon van Szabó Laci, a másodikon Daróczy Misi, a harmadikon Török Gyuri, és így tovább mind a huszonhárom diákomat. Hogy mire való lesz, el sem képzelhettem, de feldiktáltam készséggel. Mit gondol a tekintetes asszony, mi sül ki ebből?

- Nem is képelem.

- Az sült ki, hogy másnap a Szurina komám leánykája, akinek meg én vagyok a keresztapja, meghíttá a Mariskámat uzsonnára. Szurina uram is otthon volt. Egyszer csak, amint ott fecsegnek, beállít Szurinához a hevér asszony, aki már be volt tanítva, mit mondjon. Szurina ott a lányok előtt kérdezi ki az esetet és hozzáteszi: »Megösmerné-e kend azt a másik diákot, ha látná?« - »Igenis, megösmerném« - mondá a hevér nő. - »De úgy gondolja meg, kend, szegény asszony, hogy ezzel vesztőhelyre juttatja azt, akire az ujjával rámutat.« - »Hadd lakoljon a bűnös, tekintetes főkapitány úr.« A főkapitány gondolkozva járkált egy darabig a szobában, azután így szólt a lányomhoz: »Ejnye, Mariska, egy jó gondolatom támadt. Apád említette, hogy egy albumot kapott születésnapjára a diákjaitok arcképeivel, ugyan kérlek, fiacskám ne restellj hazaszaladni érte, hadd mutassa meg ez a derék asszony, ki a bűnös.« A lányka megrezsent (legalább a koma azt mondja), de aztán szó nélkül hazament az albumért, s halott halvány volt, amikor elhozta. A főkapitány hirtelen átfutotta a lapokat, s legott észrevette, hogy az egyik diák innen is »eltűnt«. Hopp, megvan, akit keresünk. Megnézte a jegyzéket, s kitűnt, hogy az a Pali gyerek. Az a béka ki csempészte. Meg akarta menteni, s éppen ezzel vitte be a hínárba.

Édesanyánk szemei megüvegesedtek, ajkai szederjes színt vettek fel, majd szaggatott jajkiáltásokban tört ki: »a szívgörcs!« hörgé.

- Hamar a morfium-csöppet - futott ki lihegve Gábel úr a szakácsnéhoz.

Összerohantak a cselédek, kifűzték és lefektették, mire mi odaértünk, bágyadtan, halaványan feküdt a Pali ágyában. Én még künn az utcán vettem le a kendőt a fejemről, hámoztam ki magamat a szoknyából, és a hónom alatt vittem be. Jó szerencse, mert az új kaland rossz hatással lett volna most. Így is keserves fuldokló sírásra fakadt, amint megpillantá Palit. Gábel úr legott figyelmeztette, menjen ki, »Megölnöd anyádat, ha itt maradsz«.

Egy óra múlva azonban jobban lett és Palit kívánta.

- Félek - vélte Gábel úr -, kártékony lészen a jelenléte.

- Nem, nem, ki akarom vallasni.

Ünnepélyes, idegbántó csend támadt, mikor Pali belépett. Gábel úr félénken húzódott a kályha mögé. Én nem tudtam, miről van szó, de éreztem, hogy az valami rettenetes dolog lehet.

- Jer közelebb! - suttogá az az örökké szelíd hang, melynek édes zenéje még most, sok-sok év múlva is a fülemben cseng.

Pali megriadva, bizonytalan léptekkel támolygott az ágyhoz. Anyánk fél könyökére emelkedett.

- Irtózatoss gyanú alatt vagy - kezdé -, nagy bűnnel vádolnak, melyet nem akarok megnevezni.

- Mamám! Mamám!

- Egy szót se felelj, mert egy szót sem kérdek, hanem emeld fel a fejedet, és nézz a szemembe! Pali fölemelte a szeméit. A szép, fehér szegélyes, kék karikák őszintén, bizalommal tapadtak az anyai arcra. Az anya tudott azokban olvasni.

- Elég - szólt, láthatólag megkönnyebbülve. - Fölkelek. Kitisztázlak. Mikor lesz az a sedes?

- Holnap - felelte Gábel úr.

Valóban, másnap összeült a sedes. Szigorú arccal gyülekeztek fel a professzor urak a kis auditoriumba, ahol a zöld posztóval bevont nagy asztal állott. Az asztalon ott volt a rettegett »fekete könyv«, melybe az ítéleteket írják be, és a lélekharang, a kis csöngettyű, mely a pedellusnak szól, aki az ítéleteket végrehajtja.

Az iskolának nincsenek valami különös kiváltságai, de az éber protestáns szellem mégis kiszorított hosszú időközön át bizonyos úzust, a hatóság külön státusnak tekinti a líceumot és nemigen üti be az orrát mindenbe. Szurina uram ezúttal is fölment a direktor úrhoz, és jelentést tett az általa felállított albumcsapda sajátos eredményéről, mondván:

- Végezzenek előbb a gyerekekkel a tekintetes urak. Az nekünk nem árt. Mi, polgári hatóság, várhatunk. Van rá időnk. Elég fiatal a gonosztevő.

Délután egy órára volt kitérve a sedes, amikor a nagy iskolaépület néptelen. Kísértetiesen kongnak a léptek a hosszú folyosókon. Vankovics Mátyás, a pedellus, ott járt fel s alá, vészjóslón csörgetve a karcerculcsokat. A szél gúnyosan kacagva süvített be az ablakon, s szilajon lógatta ott künn a tornászó köteleket és hintákat.

Mi anyámmal, miután Palit egy-egy csókkal beeresztettük az auditoriumba, szívdobogva húzódtunk meg egy fülkében, onnan lestük a jámbor Vankovicsot (ki úgy tűnt fel nekem, mint a hóhér, csak éppen a skarlátpiros köpeny hiányzott róla) és az érkező tanárokat. Legelőbb jött a direktor, Guzmiczky és Csacsatka professzor urakkal. Azután Koós Gábor professzor úr érkezett meg nagy, bozontos szőrű kutyájával, melyet kinn hagyott az ámbituson, míg maga eltűnt a nagy sárga ajtóban, mely mögött a mi Palink fölött ülnek a törvényt. Majd előcsoszogott nagy köhögve Kapler, a matézis professzora, aki azt szokta mondogatni a diákoknak: »Minden tudomány csak a síríg tart, fiúk... latin nyelv, magyar nyelv csak a síríg való... mert ki tudja, milyen nyelven beszélnek odaát az angyalok; de a kétszer kettő, édes gyermekeim, még a síron túl is csak négy lehet.« Kevés vártatva erős »kip-kop« hangzott a lépcsőkön. Két famankóján érkezett Suhajda, a Petőfi poézis-professzora. Kiaszott, sovány, madárképű emberke, sötétkék Goethe-kabátban. Minden harmadik lépcsőn megáll, és szippant egyet a burnótszelencéjéből. Nyomában lépkedett, vattával bedugott fülekkel, arany foglalatú pápaszemmel Kecskéssy tanár úr, a történelem magyarázója, aki egy napon azzal lépett be a klasszisba, ahol Ausztria térképe lógott a falon: »No, fiúk, ez a mappa is összezsugorodott egy kicsit.« Vette a vastag kék ceruzát, keresztbe törülte vele Lombard-Velencét, és örvendezve mondá: »Ez sem a miénk már.« (A napfény besütött az ablakon, s nevetve táncolt a megkrikszkrákszózott országúrszen.)

Mind együtt voltak már az ítéelő urak, csak még Gábel úr hiányzott, a mi Gábelünk bátyja, a természettudományok professzora.

Lihegve jött, sebesen aprózva lépteit kurta, húsos lábszáraival, mint olyan ember, aki siet. De a küszöbnél ijedten állott meg.

A Koós Gábor tanár úr fehér bundás kutyája keresztbe feküdt az auditórium küszöbén. Egy fenevad, aki rávicsorítja a fogait.

- No, Tisza, mi ez? - fenyegeté meg Gábel úr fennhéjázó hangon. - Mars innen! Takarodj, kutya! - S megpiszkálta a csontfoggantyús botjával, amire a Tisza dühösen mordult fel, de esze ágában sem volt elmozdulni.

Gábel úr hátrált vagy két lépést, s könyörgésre fogta a dolgot.

- Kedves Tisza, ne okoskodjon. (Már nem merte tegezni.) Eresszen be, kérem. Nonono, kedves Tisza, ne izéljen. Lássá, be kell mennem.

Az alázatos modor nem segített, gyámoltalanul állt ott egy darabig, mint egy féléves gyermek, aztán elindult Vankovicsot keresni, nagy kiáltozással verve fel a folyosó csendjét.

- Hej, Vankovics! Vankovics! Hol van ön, gaz kópé? Jöjjön, jöjjön! A Tisza nem akar beereszteni a sedesre. Jöjjön, kergesse el innen.

(A pedellus éppen akkor szaladt le egy percre, egyet húzni a pálinkásbutykosából, mely a földszinten, a könyvtárszoba kályhájában volt eldugva.)

Addig nyargalt föl s alá tombolva mérgében és félelmében Gábel úr, hogy végre ránk akadt.

- No mi ez? Ki ez? Illetőleg plurálisban szólva: kik önök?

- Én a fiamat várom itt - szólt anyám.

- Úgy? Hm... És?

De szigorúan összevont szemöldöke egyszerre elsimult, amint látta, hogy odaszaladok a kutyához, és egy rúgással elkergetem onnan.

- Bravó, bravisszimó, kis fiú... Belőled generális lesz. Hogy hívnak vakmerő gyermek?

Mondtam, hogy a Pali testvére vagyok.

- Abból a gyilkos vérből! Persze, persze. Értem már. Ti semmitől se féltek, imposztorok.

Valami nevetésféle nyöszörgést hallatott, és kinyitván az ajtót, begurult rajta.

Egyedül maradtunk ketten. Édesanyám roppant izgatottságban volt, egész teste reszketett, s tanácstalanul tördelte a kezét. »Jaj istenem, mi lesz ebből, mi lesz?« Amilyen bátor volt, mikor idejöttünk, éppen oly csüggedt lett egyszerre, és nőttön-nőtt a kétségbeesése. »Becsukják, pandúrok fogják vinni szuronyok közt, penészes tömlőcbe fog rothadni, az én fiam... Belehalok, megőrülök.« Kezét a fejemre tette, s végtelen szomorúsággal mondá: »Ne légy pajkos soha!« Majd előtörtek a könnyei, s görcsösen a szívéhez szorított: »Látod, látod, mi lett belőlünk.«

Azt hittem, a szívem hasad meg. Szinte megőrültem, mikor Vankovics megint eljött a kulcsokkal. »Ez a pedellus! - figyelmeztettem anyámat. - Ez szokta becsukni a diákokat.«

- Beszéljünk vele - szólt, hirtelen elhatározással hozzálépve. - Kedves uram, bocsássa meg, hogy megszólítom, de én vagyok annak a fiúnak az édesanyja, aki fölött most sedest tartanak. Vankovics egyszerre tekintélytől duzzadó ábrázatot vágott.

- Hja, bizony sok a szomorúság a gyerekekből... Súlyos eset! Valóban súlyos. Régen volt már ilyen súlyos eset. Valóban sajnálom az asszonyt.

- Olyan súlyosnak tartja ön az esetet? - kérdé anyám félénken.

- Természetesen. Hogyne. Az ördögbe is. Egy diák eltűnéséről van szó. Egy élet. S annyi terhelő körülmény.

- És mit gondol ön, mi lesz ebből?

- Hát az lesz, kérem, hogy én becsukom a karcerbe, amennyire a professzor urak ítélik, tőlem meg aztán átveszi a drabant, és elcsukja a nagy szürke tömlőcbe, ahogy az ő világi törvényeik rendelik. A katonaságnál is úgy van: legelőször a kardbojtot tépik le az emberről, s azután adják át az igazságszolgáltatásnak. Ez a rendes út. Kicsapják a líceumból, s mikor már megszűnik diák lenni, átadják az államnak, csináljon vele, mit akar.

- Nagyon sötét a karcer?

- Olyanforma biz az, például augusztusban délben, mintha decemberben lennénk estefelé.

- Fűtenek ott?

- Fűt az isten. De az is csak egy kicsit, a kánikulában.

- De enni-inni adnak...

- Vízet és »bochnyát«. (Az alumneumbeli rossz cipókenyeret hívják bochnyanak.)

Anyám belenyúlt a zsebébe, és egy kemény tallért csúsztatott a Vankovics úr markába. (Édesapám huszonöt darabot adott volt át neki otthon, hogy ha valami nagy baj lenne, azok beszéljenek a fiú mellett.)

- Legyen elnéző a szegény, szerencsétlen fiam iránt.

Vankovics arca csupa mosoly lett egyszerre.

- Hiszen tréfádolog, kérem, az egész. Legfőlebb tizenkét órára csukják be. Az iskolai szabályzat nem tűr többet. Aztán be is gyújthatok neki egy kicsit, mert olyan kályha van, hogy ökröt lehetne benne sütni. De meg arra való ez a két nagy zseb, hogy befér egy kis kalács, egy kis pecsenye. Ne tessék félni, kutya baja sem lesz.

- De hát a többi?

- A többi? Hát a többi is. Hiszen végre is tegyük föl, hogy megtörtént az eset, nincs ellene komoly bizonyíték. És ha nem történt meg, kiszülhet az ártatlansága igen könnyen, mert a direktor roppant okos ember, s az elnököl bent.

Édesanyám némileg megvigasztalódott.

- Ó, bárcsak bent lehetnék, bárcsak hallhatnám, mit beszélnek.

- Hm! Az nem éppen lehetetlenség - szölt Vankovics úr ravasz arcfintorítással, a kezeit dörzsölve.

Anyám még egy tallért vett ki a zsebéből, s átadta az öregnek.

- Van az auditorium-teremben egy karzat, amit nem használnak, tele van rakva székekkel, mindenféle szerszámokkal. Innen egy kis csigalépcsőről van a feljárás. Ha meghúzódnak ott, és megigérik, hogy nem köhögnek, mindent láthatnak és hallhatnak.

Egy pillanat múlva már ott guggoltunk összekuporodva a földön a tömérdek por és penész közt, pedig anyámon az ünneplő fekete selyemruhája volt, de bánta is ő most a selyemruhát!

A professzor urak körben ültek a zöld asztalnál, Pali a középén állott, mint ahogy a vádlottak szoktak. Bátran, nyugodtan viselte magát, mint egy férfi.

Úgy látszik, egy csomó kérdésen már túl voltak.

- Igaz-e - kérdék -, hogy Gábel tanár úrnak te írtad a névtelen levelet, mely szerint ebben és ebben az órában rablók szándékoznak törni a lakására?

- Igaz!

- És miért írtad a levelet?

- Mert fogadtam Szeniczey Lacival, hogy másnap nem lesz növényteni óra, és meg akartam nyerni a fogadásomat.

- Miben fogadtatok?

- Egy ezüst húszasba.

- Szeniczey László, állj elő. Igaz ez?

- Igaz - hagyta rá Szeniczey, ki tanúnak volt a sedes elé idézve.

- És megkaptad az ezüst húszast?

- Megkaptam - felelé Pali.

- Mire költötted?

- Nem emlékszem.

- Én tudom - vágott közbe Szeniczey Laci -, egy koldusasszonynak adta oda, aki beteg leánykájának orvosságra gyűjtögetett a líceum kapujában.

- Nagy könnyelműség - jegyzé meg Gábel professzor úr. - A koldusasszony hihetőleg csaló volt.

A direktor kedvetlenül jegyzé meg:

- Ne tessék fölösleges észrevételekkel nehezíteni a feladatunkat. Ez inkább dicsérni való dolog. Hanem térjünk át a gombára. Te gyúrtad azt a gombát?

Gábel úr elvörösödött, mint a pipacs. A tanárok mind órá néztek mosolyogva.

- Igen, én gyúrtam, tréfából - vallotta be Pali -, s mikor egy idő múlva láttam, hogy úgy néz ki, mint a kövület, kíváncsi voltam kipróbálni, ha a tudomány igazán csalhatatlan-e, úgy adtam át tanár úrnak, mintha a Szittnya-hegyen találtam volna.

- Átkozott kölyke! - szisszent fel Gábel professzor úr.

- Ezek mind apró csínyek, édes fiam - kezdé most az elnöklő direktor ünnepélyesebben -, amik feddést érdemelnek, de most szállj magadba, s arra, amit kérdezni fogok, felelj töredelmesen. Úgy nézz bennünket, mintha szülőid előtt állnál, akik védeni fognak bajodban, akik előtt kiöntve szívedet, ha az indulatok gonosz szellemei rosszra is ragadtak, enyhülni fog lelkiismereted s majdan bírásid szigora. Mondd meg, hova lett Török György?

- Nem tudom.

- Te voltál vele azon a délutánon?

- Nem voltam.

- Hol voltál hát?

- Künn csúszkáltam egy jégtáblán az Ó-Várnál.

- Kivel bizonyíthatod ezt?

- Nem tudom bizonyítani, mert sok embert láttam arra, de egyre sem emlékszem.

- Látod, fiam, ez gyanús. Az is ellened bizonyít, hogy Török Györggyel gyakorta cívódtatok, ellenséges lábon álltatok.

- Hisz éppen azért nem jártam az ő társaságában - vágott közbe Pali zavartalanul.

- Hiába tagadsz mindent - folytatá az igazgató szigorral -, mert az ártatlan gyermekleány, akinek akkor az úton látnia kellett benneteket, a Gábel Mariska reád vallott.

- A Mariska! - dadogta Pali elhalványulva, és megtántorodott, szemei kidülledtek, keze remegett. - Mariska reám vallott...

- Igen, mert meg akart téged menteni és elárult. Most már veszve vagy. Vallj be mindent.

- Az nem lehet... Az teljes lehetetlenség - nyöszörgé.

A professzor urak egymáshoz hajoltak, tompa moraj hömpölygött végig a termen: »Ő volt a gyilkos.«

Ebben a pillanatban felpattant az ajtó, és berohant lihegve egy gyermekleány.

- A húgom - hüledezik Gábel professzor úr.

Az arca piros volt, mint a bíbor. Egy könnyű batisztkendő tarkállott a nyakába vetve, az is kioldózott, a nyaka fehér volt, mint az alabástrom. Az egyik cipellőjén a zsinórok is kibomlottak, kurta szoknyácskája lefelé csúszott az egyik oldalon - de az mind jól illett neki.

A professzor urak elámulva néztek rá.

- Mit kíván, kis kisasszony? - kérde a direktor, ki meglepetve ment eléje. - Itt most tanácskozás van.

- Éppen azért jöttem, mert meg akarom mondani - hadarta gyorsan.

- Mit akar megmondani?

- Hogy nem láttam azt a két diákot, akikről a hevér asszony szólt. Azt akarom megmondani, hogy igazságtalanul akarják elítélni Palit, és azt én nem engedem.

- Hogy mersz így beszélni itt, te tacszó? - pattant fel Gábel úr föl paprikázva. - Takarodsz haza mindjárt! No, nézze meg az ember.

A tacszó azonban nem ijedt meg erre, hanem dacosan toppantott a lábával. »Igenis, nem engedem!« - kiáltá, s ezalatt a hajából, amint szép fejét megrázta, kiesett egy fehér rózsabimbó. Pali lehajolt, és megdicsőült arccal vette fel.

- Jól van, jól, húgocskám - vette fel a fonalat a direktor úr -, szeretem a bátor kisleányokat; de miként fogja azt nekünk megmagyarázni, hogy nem Pali a bűnös, hogy a föl ismerhetés veszélye elől kegyed az ő arcképét csempészte ki az albumból?

A leány megakadt, zavartan sütötte le a szemeit és babrálta a piros fogakra szegett kötényt egy darabig. Azután fölemelte a fejét, mint egy hősnő, s bátor, csengő hangon kérde:

- Hát megmondjam?
- Igen, ezt kell mindenekelőtt tudnunk.
- Jó. Megmondom.

De mintha egyszerre elvesztette volna bátorságát, habozva eresztette el a két kezét, mint két letört virágágot.

- Hanem, hanem - rebegte, piros ajkát harapdálva.
- No, csak semmi habozás - bátorítá a direktor -, az igazság fegyver!
- Küldjék ki... - mond Mariska egy sóhajjal -, küldjék őt ki a szobából.
- Kit?

(A leány Palira mutatott az ujjával.)

Palit kiküldték az ámbitusra, és síri csönd lett a teremben. A mama ott fenn a karzaton hallotta a saját szíve dobbanását, a professzor urak még a lélegzetüket is elfojtották.

A gyermek kackiásan csípőjére tette kezét. Abban a hitben volt, hogy az bátorságot ad az asszonyfélének, s egyet lépett előre.

- Hát megmondom. Azért vettem ki az albumból a Pali képét, mert...

Hirtelen behunyta szemeit.

- Mert szeretem a Palit. Szerelmes vagyok bele.

A csodálkozás felszisszenése hallatszott. Gábel úr eltakarta szemeit a tenyerével és közbekiáltott:

- Ó, gonosz, gonosz! Ily fiatalon.

A leány arca olyan lett, mint a láng. A szemei tündöklő fényben csillogtak.

- Azt gondoltam magamban, mikor keresztapám az albumot kérte, ha a többi diákjaink közül volt valamelyik a Török Gyurival, hadd ösmerjen rájuk a hevér asszony, de ha Pali lett volna ott, azt megmentem. Én csak Palit féltettem, tehát csak az ő arcképét vettem ki.

(Édes, édes leányocskám! - suttogta anyám a karzaton, s amint szorosán mellé voltam lapulva, néhány meleg könnycseppet éreztem a kezemre hullani, az ő drága szemeiből.)

Zűrzarvos zsongás keletkezett odalent, a tanár urak, úgy látszik, halkan tanácskoztak egymással, csak egyes töredezett szavakat lehetett hallani: »Bolondság az egész.« »Ezért kár volt sedest összehívni.« »No, no! Ki tudja?« - és a Gábel úr nyers hangját vehettük ki, amint Mariskának mondta:

- Most már elmehetsz, szép mákvirág. Gyönyörű koszorút kötöttél magadnak.

A leányka elment, a professzor urak is kezdék lassanként fölszedegetni a felsőkabátjaikat.

- Az ítélet szövegezését a fekete könyvbe és a végrehajtást Gábel kollégára bizzuk - jegyzé meg az igazgató.

Ezzel egymás után elszállingóztak, csak Gábel úr maradt ott, az ő tollának percegése hallatszott, és a nagy falióra ketyegett közbe. Olyan csöndesség volt, hogy nem mertünk megmoccanni. Kisvártatva azzal a kezével, amelyikkel nem írt, megrázta a csengettyűt, »csiling, csiling«!

Vankovics úr belépett:

- Hát maga hol volt, mikor az előbb kerestem? Halálos veszedelemben forog az ember, és ön nincs itt!

- A falitáblákat mosogattam, kérem alássan.

- Valde bene. A diák odakünn van-e, ugye?

- Igenis, odakünn járkal.

- Hát vigye be, és csukja el a kisebbik karcerbe. Ott lesz reggelig. De jól vigyázzon rá, és szigorúan bánjon vele, mert értse meg, egy gyilkossal van dolga.

- Igenis.

- Aztán jöjjön vissza, mert egy írást fog vinni a főkapitány úrhoz, addig elkészítem. S ott kapja a további rendelkezést, hogy a diákot kiereszti-e reggel, vagy pedig hatósági közeg jön érte? Úgy, úgy!

Kegyetlen mosoly játszadozott a gyámoltalan emberke ajka körül.

Vankovics eltávozott, ő pedig tovább írt; szerettük volna mi is elhagyni a karzatot, de lehetetlen volt úgy, hogy észre ne vegye, vártunk tehát, míg abbahagyja.

Ezalatt éktelen lárma, zaj keletkezett odakünn az utcán. Zűrzavaros kiáltások hangzottak:

»Éljen!« »Hurrá!« Hihetőleg a diákok kezdenek már gyülekezni a délutáni leckére, s azok zsibonganak olyan nagyon. A szegény Palit most viszik a karcerbe. Arra kiáltozzák a »Hurrá!«-t. Az utcai zsvivaj nőtt, mint az áradat, s hömpölyögve egyre közelebb, közelebb hangzott. Végre beömlött a kapun, és az ámbitus csöndjét verte föl. Tomboltak, ujjongtak, az orkászzerű bömböléstől kezdve a hahota, az üvöltözés, visítás minden skáláján. De az egy cseppet sem confundálta a professzort. Hozzá volt ő már ehhez szokva.

Csak akkor ütötte fel a nagy buksi fejét az írásból, mikor az ajtó felnyílt, és nagy sebbel-lobbal berohant Vankovics úr.

- No, hát elcsukta, amicenkó? - kérdé a professzor úr szokott tótos szólásmódjával.

- Nem biz én. Szabadon eresztettem.

Gábel úr nagy szemeket meresztett, amiket hirtelen elfutott a vér.

- De hát megörült maga, ember?

- Nem biz én, kérem alássan, hanem hát megjött a Török Gyuri.

- Az nem lehet! - A professzor úr felugrott, és az asztalt verte dühében. - Az teljes lehetlenség!

- Odakünn van az ámbituson. Őt éljenzik a diákok.

- De hiszen az meg van ölve.

- Nincs annak kutya baja se.

Gábel úr kékült-zöldült mérgében, egyszer-kétszer fogcsikorgatva nyargalt végig a termen.

- Hát hogy merte maga elereszteni a diákokat?

- Hiszen ártatlan, kérem alássan, most már a vak is látja.

- Az mindegy! - tombolt a kis kövér emberke. - Be kell azért mégis csukni.

- De mondom, kérem, hogy a Török Gyuri megkerült.

- Azt is azonnal be kell csukni. Az előbbit azért, mert már el van ítélve, a másikat azért, mert a pajtását a veszedelemben hagyta. Önt pedig azért kell becsukni, mert nem teljesítette a sedes parancsát. Most én vagyok itt a diktátor, érti-e? Egy, kettő, három... takarodjék rögtön, és teljesítse a három parancsamat.

Vankovics bácsi alázatos képet vágott, de azért esze ágában sem volt elkotródni.

- Amit kívánni tetszik, az lehetlenség. Az első diákokat azért nem csukhatom el, mert már eleresztettem; ki tudja, hol szaladgál azóta; a másikat azért nem csukhatom el, mert az megszökött Korponára a színészek közé, úgyszólván most a truppal jött ide, és estére ő lesz a Mátyás király; magamat pedig azért nem csukhatom el, mert ha én leszek a rab, ki az ördög lesz a porkoláb?

- Csodálatos konfliktus! - hörgé a professzor úr. - Adja fel hát amicenkó, legalább a kabátomat. Különös időket élünk. Mit szólnak majd ehhez a kollégák? Én utoljára is nem bánom.

S ezzel nagy dümmögve, morogva ő is eltávozott, indulatosan becsapva az ajtót maga után.

Most már mi is lejöhettünk a karzatról, édesanyám arca sugárzott a boldogságtól.

- Sohasem hittem volna, édes fiam, hogy ilyen jó az isten.

Gábel úrhoz érve már ott találtuk Palit, ki vígan ugrándozva sietett elénk, maga Gábel úr azonban haragos volt, s a kis Mariska zokogása kihallatszott a szobácskájából.

Anyám bement hozzá, és összevissza csókolta...

- Ne sírjon, kedves szívem. Magácska a legnemesebb szívű gyermek a világon.

- Hagyja a tekintetes asszony, ne kényeztesse... nagyon megszorított engemet. Nem is túróm tovább a háznál.

- Tudja mit, Gábel úr, adja hozzám magyar szóra, cserébe. Hadd legyen ő az én leányom.

- Cserébe? - szólt Gábel úr. - Mond a tekintetes asszony valamit.
- Ezért a boglyas gyerekért. (Engemet értett a boglyas név alatt.) Hadd maradjon ez itt, és tanuljon meg németül. Ráállasz?
- Ráállok, mamám.
- No, akkor én is ráállok - fejezé be Gábel úr. - Mennyi ruhát csomagoljak be neki?
- Valamennyit - mondá az anyám mosolyogva. - Mert az is meglehet, hogy vissza sem adom többé.

Úgy is történt, én magam ott maradtam Gábel bácsinál német szóra. Mariskát pedig anyám vitte haza magyar szóra. Aminek aztán az az eredménye lett, hogy én még mai napig nem tanultam meg németül, Mariska pedig az igaz, megtanult magyarul, de a német szót meg elfelejtette. Ha mostanában néha-néha ellátogat Palival (a férjével) Selmece, csak töredezve tud a rokonokkal beszélgetni.